

२६ गाथिनो विश्वामित्रः, ७ आत्मा। १-३ वैश्वानरोग्निः, ४-६ मरुतः, ७-८ आत्मा(अग्निर्वा), ९ विश्वामित्रोपाध्यायः। १-६ जगती, ७-९ त्रिष्टुप्

वैश्वानरं मनसाग्निं निचाय्या हविष्मन्तो अनुषत्यं स्वर्विदम्।

सुदानुं देवं रथिरं वसूयवो गीर्भी रण्वं कुशिकासौ हवामहे ॥ ३.०२६.०१

हविष्मन्तः- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यवन्तः। वसूयवः- सम्पत्कामाः। कुशिकासः- कुशस्था लब्धभूमिका इति भावः। मनसा- चित्तेन। अनुषत्यम्- सत्यमनुसरन्तम्। स्वर्विदम्- स्वर्गज्ञम्। सुदानुम्- शोभनदायकम्। देवम्- द्योतनशीलम्। रथिरम्- महारथम्। रण्वम्- सरन्तम्। वैश्वानरम्- सर्वभूतहिते रतम्। अग्निम्। निचाय्य- उपास्य। गीर्भीः- वाग्भिः। हवामहे- आह्वयामः ॥१॥

तं शुभ्रमग्निमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वानमुक्थ्यम्।

बृहस्पतिं मनुषो देवतातये विप्रं श्रोतारमतिथिं रघुष्यदम् ॥ ३.०२६.०२

तम्- अमुम्। शुभ्रम्- शुक्लम्। मातरिश्वानम्- प्राणभूतम्। उक्थ्यम्- मन्त्रमयम्। बृहस्पतिम्- मेधापतिम्। विप्रम्- मेधाविनम्। श्रोतारम्- अतीन्द्रियश्रवणयुक्तम्। अतिथिम्। रघुष्यदम्- अक्लिष्टगतिम्। वैश्वानरम्- सर्वजनहितम्। अग्निम्। अवसे- रक्षायै। मनुषः- मनुष्यस्य। देवतातये- यज्ञाय। हवामहे- आह्वयामः ॥२॥

अश्वो न क्रन्दञ्जनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगेयुगे।

स नो अग्निः सुवीर्यं स्वश्व्यं दधातु रत्नममृतैषु जागृविः ॥ ३.०२६.०३

अश्वः- तुरगः। न- इव। क्रन्दन्- शब्दयन्। जनिभिः- जनयित्रीभिरद्भिः। वैश्वानरः- विश्वानरहितोऽग्निः। कुशिकेभिः। युगेयुगे- प्रतियुगम्। समिध्यते- सम्यगुद्दीपितो भवति। सः। अग्निः। नः- अस्मभ्यम्। सुवीर्यं- शोभनवीर्यम्। स्वश्व्यम्- शोभनप्राणसम्पन्नम्। रत्नम्-

रमणीयभावनम् । अमृतेषु- अमृतभावनासु । जागृविः- जागरणशीलः । दधातु- यच्छतु धारयतु
वा ॥३॥

प्र यन्तु वाजास्तविषीभिरग्नयः शुभे सम्मिश्राः पृषतीरयुक्षत ।

बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्र वेपयन्ति पर्वताँ अदाभ्याः ॥ ३.०२६.०४

वाजाः- गतिमन्तः । अग्नयः- अग्निश्रियो मरुतः । शुभे सम्मिश्राः- शुभसङ्गताः । तविषीभिः-
शक्तिभिः । प्र- प्रकर्षेण । यन्तु- आगच्छन्तु । पृषतीः- स्ववाहनानि । अयुक्षत- अयुञ्जन् ।
विश्ववेदसः- सर्वज्ञाः । अदाभ्याः- अहिंस्याः । मरुतः- प्राणविशेषाः । बृहदुक्षः- प्रभूतसेक्तृन् ।
पर्वतान्- मेघान् । प्र- प्रकर्षेण । वेपयन्ति- कम्पयन्ति ॥४॥

अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टय आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम् ।

ते स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः सिंहा न हेषक्रतवः सुदानवः ॥ ३.०२६.०५

अग्निश्रियः- अग्निसम्पदः । मरुतः- वायवः प्राणाः । विश्वकृष्टयः- सर्वकर्माणः । तेभ्यः । त्वेषम्-
दीप्तम् । उग्रम्- उद्गूर्णम् । अवः- रक्षणम् । वयम् । ईमहे- याचामहे । ते- अमी । स्वानिनः-
शब्दवन्तः । रुद्रियाः- रुद्रजाः । वर्षनिर्णिजः- वर्षारूपाः । सिंहाः । न- इव । हेषक्रतवः- गर्जन्तः ।
सुदानवः- शोभनदाना भवन्ति ॥५॥

व्रातंव्रातं गणंगणं सुशस्तिभिरग्नेर्भामं मरुतामोज ईमहे ।

पृषदश्वासो अनवभ्रराधसो गन्तारो यज्ञं विदथेषु धीराः ॥ ३.०२६.०६

व्रातंव्रातं गणंगणम्- प्रतिसमूहम् । सुशस्तिभिः- शोभनमन्त्रैः । अग्नेः- पावकस्य सत्क्रतोः ।
भामम्- ज्योतिः । मरुताम्- प्राणानाम् । ओजः- बलम् । ईमहे- याचामहे । पृषदश्वासः-
गौरवाहनाः । गौरो जिज्ञासाप्रतीकः । अनवभ्रराधसः- अभ्रष्टसिद्धयः । यज्ञम्- पूजां सङ्गतिकरणं
दानं प्रति । गन्तारः- गच्छन्तः । विदथेषु- उपासनेषु । धीराः- धारणाकुशला भवन्ति ॥६॥

अ॒ग्निर॑स्मि॒ जन्म॑ना जा॒तवे॑दा घृ॒तं मे॒ चक्षु॑रमृ॒तं म आ॒सन्।

अ॒र्कस्त्रि॒धातू॒ रज॑सो वि॒मानोऽज॑स्रो घ॒र्मो ह॒विर॑स्मि॒ नाम॑ ॥ ३.०२६.०७

अ॒ग्निर॑स्मि । जन्म॑ना- आवि॒भवि॑नैव । जा॒तवे॑दा:- ज्ञानी भवामि । मे- मम । चक्षुः । घृ॒तम्- दीप्तम् ।
मे- मम । आ॒सन्- आस्ये । अमृ॒तम्- सोमो रसो भवति । त्रि॒धातुः- भुवनत्रयवर्ती । अ॒र्कः-
सूर्योऽहम् । रज॑सः- अन्तरिक्षस्य । वि॒मानः- निर्मा॒ताहम् । अज॑स्रः- अक्षीणः । घ॒र्मः-
ज्योतिरहम् । ह॒विर॑स्मि नाम- अ॒ग्नये॑ दा॒तव्यं॑ ह॒व्यम॑प्यहम् ॥७॥

त्रि॒भिः प॒वित्रै॑रपु॒पो॒च्छ॑र्कं हृ॒दा म॒तिं ज्योति॑रनु॒ प्रजा॑नन्।

वर्षि॑ष्ठं रत्न॑मकृ॒त स्व॒धाभि॑रादि॒द्यावा॑पृथि॒वी पर्य॑पश्यत् ॥ ३.०२६.०८

हृ॒दा- हृद॑येन । ज्योतिः- ज्योति॑र्मयम् । म॒तिम्- मन॑नम् । अनु॒- अनु॑सृत्य । प्रजा॑नन् । त्रि॒भिः ।
प॒वित्रैः- शो॒धक॑शक्तिभिः । अ॒र्क- आ॒त्मान॑म् । अपु॒पोत्- शो॒धय॑ति । स्व॒धाभिः- आ॒त्मधा॑रणाभिः ।
वर्षि॑ष्ठं रत्न॑म्- चि॒द्रश्मि॑वर्षाख्यसम्पदम् । अकृ॒त- अक॑रोत् । आदि॒त्- अन॑न्तरमेव । द्यावापृथि॒वी-
द्यावापृथि॑व्यौ । पर्य॑पश्यत् ॥८॥

श॒तधा॑र॒मुत्स॑मक्षी॒यमाणं॑ वि॒पश्चि॑तं पि॒तरं॑ व॒त्तवा॑नाम्।

मे॒ळिं म॑द॒न्तं पि॒त्रोरु॑प॒स्थे तं रो॑दसी पि॒पृतं॑ स॒त्यवा॑चम् ॥ ३.०२६.०९

श॒तधा॑रम्- अन॑न्तप्रवाहम् । उत्स॑म्- स्यन्द॑नशीलम् । अक्षी॒यमा॑णम्- अक्षी॒णम् । वि॒पश्चि॑तम्-
द्रष्टा॑रम् । व॒त्तवा॑नाम्- व॒क्तव्या॑नां मन्त्राणम् । पि॒तरम्- पा॒लक॑म् । मे॒ळिम्- स॒ङ्गम॑यितारम् । म॑द॒न्तम्-
आन॑न्दयन्तम् । स॒त्यवा॑चम् । रो॑दसी- द्यावापृथि॒व्यौ । तम् । पि॒त्रोः- द्यावापृथि॑व्योः । उ॒पस्थे॑-
अ॒न्तिके॑ । पि॒पृतम्- पू॒रय॑तम् ॥९॥